

Ташкенбаева Б.Ж.
**Кореядағы діни синкретизм
ерекшеліктері**

Мақалада Кореядағы дәстүрлі діндердің өзара және жергілікті сенімдермен діни синкретизмге түсу сипаттары мен ерекшеліктері қарастырылған. Кореядағы діни синкретизм буддизм мен даосизмге тән болды. Әсіресе олардың жергілікті діни сенімдермен өзара араласуы күштірек болғаны ашып көрсетіледі. Христиан дінінің кеңінен таралуы да оның шаманизмнің кейбір діни ғұрыптарын қабылдауынан болғандығы, сондай-ақ синкретикалық сипат түбегіне 19 ғасырдың аяғында пайда болған жаңа діндерге тән екені туралы тұжырым жасалады. Бұл құбылыс корей халқының қоғамдық ой-санасына, дүниетанымына және дәстүріне ықпалын тигізді.

Түйін сөздер: синкретизм, Корея, культ, буддизм, даосизм.

Tashkenbayeva B.Z.
**Features of religious syncretism
in Korea**

The article touches upon the issue of mingling of traditional religions in local religious beliefs and starting to show syncretic features. In Korea religious syncretism has related to buddhism and daoism, especially they are mutually mixed up with their local beliefs of people religious was strong enough. That is why the reason for well-spreading of christian religion that some moments were taken from shamanism. Moreover, from what the author says it becomes clear that the syncretic feature also influenced to new religions, which came into later. The following conclusion is drawn that all this circumstances had an effect on thought of society, people outlook and tradition.

Key words: syncretism, Korea, cult, Buddhism, Taoism.

Ташкенбаева Б.Ж.
**Особенности религиозного
синкретизма в Корее**

В статье рассматриваются особенности и характер религиозного синкретизма между традиционными религиями и местными верованиями Кореи. Религиозный синкретизм в Корее был присущим буддизму и даосизму. Особенно их смешение с местными религиозными верованиями было очень сильным. И причиной широкого распространения христианской религии было в том, что некоторые элементы были взяты от шаманизма. Автором затрагивается синкретический характер новых религий, которые появились на полуострове в конце 19 века. Это явление повлияло на общественную мысль, мировоззрения и традиции корейского народа.

Ключевые слова: синкретизм, Корея, культ, буддизм, даосизм.

КОРЕЯДАҒЫ ДІНИ СИНКРЕТИЗМ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Корей діндерінің тарихында шығыстың үш классикалық діні конфуцийшілдік, буддизм мен даосизм маңызды орын иеленеді. Сондай-ақ, XIX ғасырда таралған батыстың христиан діні де корей қоғамында өз орнын тапты. Шығыстың үш діні Корей түбегіне үш мемлекет – Когуре, Пэкче, Силла тұсында, шамамен IV ғасырларда енді. Бұл уақытта түбекте қоныстанған көптеген корей тайпаларының алғаш рет басы бірігіп, мемлекеттілігі қалыптасып жатқан тұс еді. Корейлердің өзіндік халық, этнос болып қалыптасуда рухани дүниесінің өзегін құраған түрлі түсініктері, наным-сенімдері болды. Дегенмен, Қытайдан келген дін мен мәдениет корей халқының дүниетанымын барынша кеңейтіп қана қойған жоқ, барлық жағынан тарихи үйлестіруші қызметін атқарды. Сондықтан ол түбекте дәл қажет кезінде пайда болып, еш қарсылықсыз қабылданды.

Кореяның дін тарихында үш дін жеке-даралығын сақтағанымен, тарихи даму барысында олар өзара да және жергілікті сенімдермен де қатарласып, қабаптасып, кей тұсында бірігін те кетті. Өйткені, конфуцийшілдік, даосизм мен буддизм көптеген ғасырлар бойы өзара жақын өмір сүрген діндер және олардың әрқайсысының өз орны бар. Мысалы, конфуцийшілдік этика мен әлеуметтік-отбасылық қатынастарда басым болса, даосизмнің магияшылдығы, құдайлары мен рухтары сезім салаларына бағытталды, ал буддизм күнәні кешіру, болашақ өмір туралы қиялдарға иек артты. Сөйтіп, олар өзара бірін-бірі толықтырып, адамдардың наным-сенімдері шеңберінде қалыптасты. Әрине, қаранайым халық бұл сенімдердің арасындағы айырмашылыққа мән берген жоқ және өз тілектерінің орындалуын сұрап, неғұрлым көп құдайға табынуға дайын еді. Тек осы ілімдерді берік ұстанған, білім иелері – даостар мен буддалық монахтар ғана өз ілімінің төлтума ерекшеліктері мен ережелерін қатаң сақтады.

Қытайда ұзақ ғасырлар бойы қалыптасып, таралу барысында бұл діндер өзара және жергілікті халықтың сенімдерімен де синкретизмге ұшырады. Бұл тақырыпты зерттеген ғалымдардың көпшілігі Қытайдағы діни синкретизм негізінен буддизм, даосизмнің жергілікті наным-сенімдердің арасында болған деп пайымдайды [1, 363 б.]. Сол синкретизмге ұласқан қалпында Корея жеріне келді. Сондай-ақ, бұл діни жүйелердің мағына-

сы корейлердің діни түсініктерімен ұқсас келуі бұл елге орнығуына өз септігін тигізді. Айталық, Кореяда конфуцийшілдік мемлекетті басқару идеяларының артықшылығымен қоса оның рәсімдерді орындаудағы діни ролі жергілікті халықтың ұлы ата-бабаға, аспанға табыну және басқа сенімдеріне өте ұқсас жақын болды. Корей аңыздарында айтылатын алғашқы мемлекеттердің негізін салушылар арғы тек, алғашқы ата-баба саналып, оларға арнап құрбандық шалынып отырған. Бұл кейін ата-баба культіне айналған. Сондықтан конфуцийшілдікке дейін Кореяда ата-баба культі басты орында тұрған еді. Жалпы Шығыс Азия елдерінде ата-баба культіне табыну маңызды екенін білеміз, ол қытайлық Конфуций ілімінен бұрын да болған. Конфуцийшілдік бұл культке өзінің «ұлдың парызы» қағидасымен және өткен ата-бабаға құрметпен қарауды, оған арнап түрлі рәсімдер үлгісін енгізу арқылы күшейтті әрі жаңа серпін берді. Парыз – конфуцийшілдіктің басты қағидаларының бірі, осы тұрғыда ол корейліктердің көзқарасына әбден сәйкес келді. Сондықтан бұл тұрғыда Кореядағы конфуцийшілдіктің синкретизмге ұшырауы мүлде байқалмай да қалған сияқты.

Кореядағы жат жерлік діндердің діни синкретизмі конфуцийшілдіктен ғорі буддизм мен даосизмге қобірек тән болды. Алдымен Кореядағы буддизмге тоқталар болсақ, оның да келуі түбектегі мемлекеттердің қалыптасу тарихымен бірге басталды. Оның өзінде Кореяға буддизмнің қытайлану үрдісін басынан кешкен түрі енді. Ол өзімен қағидалары қайшы келетін конфуцийшілдікті мойындады. Ал Қытайдың түрлі діни-мәдени, рухани түсініктері жинақталған даосизммен де үйлесуге тырысты. Сондықтан бұл мәселеде буддизмнің даосизммен, жергілікті басқа да сенімдерді бойына сіңіріп, араласуы күшті байқалды. Қытайдың буддизмді уағыздаушылары бұрынға конфуцийшілдік, дао ілімдерімен өте жақын таныс болғандықтан да оны осы ілімдерге жақындатып түсіндіруі, діни синкретизмге ұшырауына да әкелген сияқты. Міне, сондықтан буддизмнің басқа ілімдермен күреспей, қайта ымыраласуға және оны өз бойына сіңіруге деген бейімділігі оның кең таралуына септігін тигізді және бұл қасиетінің арқасында әлемдік дінге де айналды. Буддизм Қытай қоғамы өзін қабылдауы үшін жергілікті сенімдер жүйесімен қалай діни синкретизмге түссе, дәл Кореяда да осы жағдайды қолдануға әзір болды.

Кореяда да буддизм өзінің храмдарына жергілікті діни сенімдердің өкілдерін тартуда түрлі тәсілдерді қолданды, мысалы, ол жергілікті

құдай – басқаша бейнедегі Будда деп сендірді. Осылайша буддизм діпбасылары жергілікті халықтың сеніміне кірді, ал адамдар біртіндеп буддизмнің қасиетті ақиқатына иланды. Буддизмнің тақуалығына қайшы келетін мәселеден де жол тауып, шыға білді. Будда ілімі үшін жасалған қайырымдылық іс ата-ананың о дүниедегі өміріне игі әсері тиеді деп түсіндірді. Қайырымды ұлдардың алдында буддизмнің гүлденуіне ықпал ете отырып «парызын» өтеуіне шексіз мүмкіндік ашылды [2, 13 б.].

Корейлердің рухтар, о дүние туралы түсініктері жинақталған шаманизмдегі ата-бабаның жер астындағы әлемі туралы түсініктері буддизмнің аспандағы жұмағымен керемет астасып кетті. Тіпті ежелгі тотемдік түсініктегі сеніммен өлген адамның жаны жануарға немесе буддизмге жақын жанның қайта туылуы бойынша қайта өмірге келеді деген сенім кеңінен тарады. Қазіргі күнге дейін корейлердің көпшілігі оған иланады.

Буддизмнің діни жүйесі мемлекетті күшейтіп алғаннан кейін де ежелгі діни түсініктерді ығыстырып шығара алмады. Керісінше буддизм біріншіден жергілікті сенімдерді белгілі бір деңгейде байытса, екіншіден оның ықпалымен өзі де өзгеріске ұшырады, нәтижесінде халық сенімдері мен буддизм уақыт өте келе бір-біріне барынша жақындай түсті [3, 24 б.]. Жергілікті культтармен жақындасуы буддизмнің діни салт-рәсімдерінде, храмдарында діни синкретизм көрінісінде байқалды. Ертедегі үш мемлекеттің бірі Когурида будда храмдары, пагодаларымен бірге руды қорғап, қолдаушы рухтарға арнап құрбандық шалатын ғимараттар салынды. Біріккен Силла (676-918) кейінгі буддизмнің гүлденіп, мемлекеттік идеологияға айналған Коре (918-1392) кезінде болсын мемлекетте аспанға арналған құрбандық шалу рәсімдері жүргізілген. Чосон династиясы (1392-1910) кезінде буддизм билік тарапынан қудалауға ұшыраған тұста дінбасылар дінді сақтап қалу үшін жаңа жол іздеуге мәжбүр болды. Бұл кезеңде жергілікті сенімдердің буддизммен тіл табысып, буддалық храмдардың қол астында белсенді әрекет етуі тіпті күшейген еді. Самсонгак (Үш Рухани Зал) – шаман құдайларына тағзым ететін ғимарат; Чхильсонгак (Жеті жұлдыз Залы) – Үлкен аю шоқжұлдызына арналған даолық қасиетті орын да буддалық храмдардың ішінде болды. Шамандық рәсімдер храм ішінде жиі өткізілген, будда монахтары да шаман рәсімдерін ұйымдастыруға белсене қатынасқан. Әлі күнге дейін Оңтүстік Кореядағы кейбір буддизм ғибадатханаларында шаманизмнің көріністері сақталғанын байқауға болады.

Мұндай синкретикалық сипат сол заманның көптеген ойшылдарының рухани дүниетанымының қалыптасуына әсерін тигізді. Біріккен Силла тұсындағы Чхун Дам ақынның будда монахы бола тура конфуцийшілдік ілімді де зерттеген. Өзінің өлеңінде Кун-цзы іліміндегі «бес ереже» өсиетін дәріптеген өлең жолдары сақталынған. Силла мемлекетінің соңында өмір сүрген То Сон буддизм ойшылы өз ілімін геомантиямен байланыстырған. Оның ойынша будда шіркеулері немесе Буддаға табынатын орындар сол географиялық жердің әлсіз жақтарына жақсы жағынан ықпал етеді. Бұл буддизм мен геомантияның ең бір сәтті біріккен тұсы осы болса керек.

Ал Коре мемлекеті тұсындағы билікке қарсы қотеріліс бастаған атымен тарихта қалған Мечхон монахының діни ілімінде де буддалық догмалар мен геомантиялық болжамдар жасау ымыраласып, біріккен. Бұл идеялар конгломераты «*ымян чирисоль*» атымен біртұтас геомантиялық тұжырымына бірікті. Онда конфуцийшілдік, буддизм, даосизм діндерінің геомантия, тауға табыну культі сияқты халықтық сенімдердің күрделі қосындысы бірігіп, буддалық дін болды.

Кореяға үш патшалық тұсында енген даосизм де Кореяда конфуцийшілдік, буддизм сияқты айтарлықтай өзгерістерге ұшырады және белгілі деңгейде корейлендірілген, яғни корейлердің діни, ұлттық дүниетанымының ерекшеліктеріне сай бейімделді.

Үш мемлекеттің билеушілері даосизмді қолдаумен бірге конфуцийшілдік пен буддизмнің ықпалын тежеуді көздеді, сол арқылы осы жат-жерлік үш діннің қандай да бір уақытша тепендігін сақтауға қол жеткізгілері келді. Оған Когуре тұсынан келе жатқан «Үш діни сенім ошақтың үш аяғы іспеттес» деген теңеу нақылдың айтылуы да бекер емес сияқты.

Даосизм аспан культіне және мемлекет пен билеушіні сақтау, қорғауды сұрап жалбарынумен байланысты мемлекеттік құрыптар төңірегіне шоғырланды. Сондай-ақ тау рухы культі, қарапайым адамдардың дүниесауи өмірде жеке басының бақытқа, дәулетке ие болуын тілеуі сияқты халықтың сенім-нанымдарына да енді. Алайда, Кореяда даосизм екі ілім сияқты мықты деңгейде дами қоймады, жаңа кезеңде жеке дін ретінде мүлде әлсіреп, ол философиялық тұрғыда ғана қарастырылды. Дегенмен, даолық ұзақ өмірді тілеу тәжірибесі әлі күнге дейін сақталып келеді, мысалы, ол жаңа жыл қарсаңында мерекелік түнді ұйқысыз өткізу салтынан байқалады.

Алғаш осы үш ілімнің басын қосқан «*пхунню*» ілімі 6-ғасырда Силлада пайда болды. Мұны

Кореядағы үш діннің бірігуінің, өзара байланысының бастамасы болды деуге болады. Жастарды түрлі өнерге оқытып, үйрететін хварандар мектебінде осы үш ілімнің басты қағидалары басшылыққа алынды. Олар Силлада үйлесімділік рухы ретінде өмірлік кредоға және кейіннен қоғамның, мемлекеттің, жеке тұлғаның басшылыққа ұстанатын принциптеріне айналды.

Кореяның діндерінің тарихындағы еңбегінде «дәстүрлі діндердің синкретизмі өзара емес, тек корей шаманизмімен болды» деп санайтын Г.Н. Ким тіпті христиан діні одан тыс қалмады деп санайды. Кейбір корейлік ғалымдар да Оңтүстік Кореяда христиан дінінің табысқа жетуі – бұл христиан дінінің шаманизмді тез арада қабылдауы деп есептейді. Өйткені діндарлар «Киелі рухтың» рөлін қотермелеп, дертінің дауасын діннен табуға шақырған шіркеулерде ерекше білінеді [4, 68 б.]

Кореядағы діндердің өзара жақындасуы синкретизмі 19-ғасырдан бастап дами бастады.

Олардың көпшілігі XIX ғғ. 60-жылдары пайда болған Тонхак ілімінен өсін шыққандар. Тонхак қозғалысы XIX ғ. ортасында қоғамдағы элеуметтік-экономикалық мәселелердің туындауынан пайда болды. Бұл жаңа діни ілімді сол кезде корейлер «Батыс ілімі» деп атаған христиан дініне қарсы «Шығыс ілімі» дегенді білдіретін Тонхак деп аталған еді. Жаңа ілімнің негізін салушы Чхве Чже У синкретті жолды таңдады және «Біздің жолымыз конфуцийшілдік те, буддизм де, даосизм де емес, біздің жол – үш дінді бірдей ұштастыру», деді. Дегенмен, синкретизм бірнеше ғасырлар бойы корей діндеріне тән сипат болғанымен, *Тонхак* қозғалысы осы тенденцияны түсінуге бірінші болып қадам жасады. Оның негізін салушы Чхве сөзінде келтірілгендей, ол өзінің діни жүйесіне «конфуцийшілдік этиканы, буддизм үйрететін табиғатты қабылдау қасиетін және энергияны қолданудағы даолық жетістіктерді» үйлестіре отырып енгізді. Тіпті католик дініне қарсы шығып отырса да, одан Құдайдың тұлғалық идеясын алған. Кейін бұл қозғалыс жапон отаршылдарына қарсы күресте Чхондоғе деп атпен корей халқының ұлттық-дініне айналды.

Кореяда XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында қалыптасқан діни секталардан да қандай да бір дәрежеде синкретизмді байқауға болады. Әсіресе көпшілікке танымал Ильсимге, Тэчжонге, Мурен Чхондо, Тодокхве және Чонельхве сияқты кейінгі жаңа діндердің барлығында бар. Бұл діндердің көпшілігі конфуцийшілдік этика қозғарастарын, буддизмдік рә-

сімдерді және діни практикада даолық әдістерді қолданады.

Чхонджок, Какседон секталарының доктринасы дәстүрлі діндермен қоса христиан дінінің элементтерінен тұрады, бірақ бұл діндердің негізгі қағидалары мойындалмайды. Оған сенушілер «аспаннан кейінгі дәуірдің» күнә мен қайғыдан азат жұмақтың орнауын күтеді.

Тағы да бір 1901 ж. негізі қаланған Чхунсанг синкретті сектасын (Чхунсан идеясын зерттеу Ассоциациясы) ерекше айтып өтуге болады. Чхунсанг көрнекті корейлік синкретист ретінде кеңінен танымал. Бұл сектада конфуцийшілдік, буддизм, чхондоге, чхонджак ілімдерінің элементтері, инь мен ян космостық қағидалары, геомантия және басқа да наным-сенімдер жинақталып, керемет орын тапқан. Чхунсангнің негізгі мақсаты жалпыкорейлік құдайды жариялау, түрлі діни конфессияларға жататын халықты біріктіру болды.

Қазіргі уақытта Кореяда «жаңа діндер» деген ортақ атаумен аталатын түрлі қозғалыстар мен ілімдер бар. Мұндай жаңа діндердің саны шамамен 250-ден асады, алайда олардың көпшілігінің

құрамы өте аз және елдің конфессиялық өмірінде айтарлықтай рөл атқармайды. Бұл жаңа шіркеулер мен қауымдарды олардың негізіне қандай әлемдік дін алынғанына қарай шығу тегі бойынша топтастыруға болады. Бұл діндердің басым бөлігінің идеологиясы синкретикалық сипатқа ие деуге келеді.

Сонымен қорыта келгенде, корей халқының діни санасында бірнеше діннің қағидалары мен идеялары араласқан болып шықты. Еуропа немесе Таяу Шығыс елдеріндегі тек христиан мен ислам сияқты бір діннің саяси, діни тұрғыда үстемдік етуі болмаған. Қиыр Шығыс елдеріне тән осы діни синкретизмнің болуы ол діндердің таралуы үшін жасаған стратегиясы ғана емес, сонымен бірге ол халықтың өз қалауын жасап, әр діннің керек тұсын алу ерекшелігі мен мемлекет билеушілерінің белгілі бір дінге қатысты қолдау көрсетіп отыру саясаты да осы жағдайдың болуына ықпалын тигізді. Қазіргі заманда да корейлердің шаманизм, конфуцийшілдік, буддизм, даосизмнің дүниетанымына негізделген әлеуметтік-мәдени тұрмыс тіршілігі соның жарқын мысалы болады деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

- 1 Тertiцкий К.М Китайские синкретические религии в XX в. – М., 2000. – С. 36.
- 2 Мартынов А.С. Государство и религия на дальнем Востоке // Буддизм и государство на Дальнем Востоке. – М., 1987. – С. 13.
- 3 Волков С. В. Ранняя история буддизма в Кореи. – М., 1985. – С. 24.
- 4 Ким Г.Н. История религий Кореи. – Алматы, 2001. – С. 68.

References

- 1 Tertickij K.M Kitajskie sinkreticheskie religii v HH v. – M., 2000. – S. 36.
- 2 Martynov A.S. Gosudarstvo i religija na dal'nem Vostoke // Buddizm i gosudarstvo na Dal'nem Vostoke. – M., 1987. – S. 13.
- 3 Volkov S. V. Rannjaja istorija buddizma v Koree. – M., 1985. – S. 24.
- 4 Kim G.N. Istorija religij Korei. – Almaty, 2001. – S. 68.

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ХАБАРШЫ

ДІНТАНУ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК

СЕРИЯ РЕЛИГИОВЕДЕНИЯ

BULLETIN

RELIGIOUS STUDIES SERIES

2(2)2015

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

Абжалов С.У. – философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Абылов Т.Т. – Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің магистранты

Агелеуова А.Т. – философия ғылымдарының кандидаты, Қазақ спорт және туризм академиясының доценті

Аликбаева М.Б. – философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Аликбекұлы А. – филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Бағашаров Қ.С. – PhD доктор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Байтенова Н.Ж. – философия ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бейсенов Б.Қ. – философия ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Досай Кенжетай, философия ғылымдарының докторы, теология PhD докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ҰУ

Дүйсенбаева А.Қ. – PhD доктор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Игисенова А. – философия магистрі, Алматы технологиялық университеті

Ишмаханов Ж.Ж. – Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті

Курманғалиева Г. – философия ғылымдарының докторы, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты

Лукпанов А.И. – философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Сатершинов Б.М. – философия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты

Сейтахметова Н.Л. – философия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты

Танабаева А. – PhD докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Ташкенбаева Б.Ж. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Шет ел басылымы

Ahmet Taşgın, Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology (Meram / Konya/Türkiye)

Хазиев В.С. – философия ғылымдарының докторы, профессор, М. Ақмулла атындағы Башқұрт мемлекеттік педагогикалық университеті